

CEPOR
Centar za politiku razvoja malih i
srednjih poduzeća i poduzetništva

Poduzetničko obrazovanje

Policy osvrt

Zagreb,
siječanj, 2013.

Pripremila:

**doc.dr.sc. Sunčica
Oberman Peterka**

Ekonomski fakultet
u Osijeku

Sveučilište J.J.
Strossmayera u
Osijeku

Članica
istraživačkog tima
CEPOR-a

suncica@efos.hr

Poduzetničko obrazovanje je područje rastućeg interesa na sveučilištima, poslovnim školama, javnim školama širom svijeta. Učenje o poduzetništvu i za poduzetništvo predstavlja sve važniji aspekt kurikuluma u zemljama članicama Europske unije. Jedna od 8 ključnih životnih kompetencija¹, važnih za osobno ispunjenje i razvoj pojedinca, definiranih od strane EU je i poduzetništvo.

Neki od društvenih i ekonomskih čimbenika koji su doprinijeli razvoju poduzetničkog obrazovanja su: prihvaćanje da se poduzetništvo može naučiti, a samim tim i podučavati i da ne moraju samo "rođeni" poduzetnici biti uspješni, rastući interes za poduzetničke tečajevе od strane studenata *biznisa* i od strane poslovnih ljudi zainteresiranih za vještine koje su im potrebne za razvoj njihovih poduzeća, rastući interes za poduzetništvo kao područje istraživanja i učenja, rastući broj istraživanja iz područja poduzetničkog obrazovanja.

Ipak, još uvijek ne postoji jedinstveni koncept poduzetničkog obrazovanja, što dovodi do različitih shvaćanja o tome što bi trebao biti cilj takvog obrazovanja, kako se takvo obrazovanje organizira, kojim metodama i pedagogijom se služi, te tko je kompetentan i tko treba sudjelovati u izvođenju programa poduzetničkog obrazovanja. O poduzetničkom obrazovanju sve se više govori, ali pod pojmom *poduzetničko obrazovanje* različiti autori podrazumijevaju različite stvari. Za razliku od nekih autora koji poduzetničko obrazovanje usko vezuju uz malo poduzeće, njegovo pokretanje i razvoj, sve više autora na poduzetničko obrazovanje gledaju šire, ne dajući mu isključivo i samo ekonomsku relevantnost. Pojedinci mogu primijeniti poduzetničke karakteristike, ponašanja i atribute u različitim kontekstima, ne samo poslovnim.

¹ Key Competences for Lifelong Learning – European Reference Framework, European Communities, 2007., http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/lil-learning/keycomp_en.pdf (preuzeto 15.11.2012.)

Poduzetničko obrazovanje ima značajnu ulogu u stvaranju kapaciteta organizacija i pojedinaca za suočavanje s kompleksnošću i nesigurnošću okruženja u kojem djeluju. Ono razvija proaktivnost, inovativnost i odgovornost pojedinca, te spremnost na preuzimanje rizika u donošenju odluka i rješavanju problema.

Ciljevi poduzetničkog obrazovanja

Poduzetničko obrazovanje može imati različite ciljeve i rezultate – od stvaranja novog pothvata do razvoja poduzetničkih osobina, vještina i ponašanja. Ciljevi poduzetničkog obrazovanja ne smiju se isključivo vezati uz poticanje studenata na pokretanje i vođenje vlastitog posla, budući da poduzetništvo nije isto što i osnivanje i vođenje malog poduzeća.

Tri su moguća cilja poduzetničkog obrazovanja:

Prvi cilj poduzetničkog obrazovanja vezan je uz razvoj širokog razumijevanja o poduzetništvu i posebno uložiti poduzetnika i poduzetništva u modernom društvu i gospodarstvu. Ovaj cilj usmjeren je na cjelokupnu populaciju, kao i grupe posebno zainteresirane za poduzetništvo i predstavlja prvu stepenicu u pripremanju ljudi za poduzetničku karijeru. Operacionalizacija ovog cilja najčešće se provodi kroz pružanje informacija putem medijskih kampanja i/ili seminara, predavanja organiziranih za studente na svim razinama obrazovanja, kao i za širu populaciju.

Drugi cilj se odnosi na osposobljavanje pojedinaca za preuzimanje odgovornosti za svoje obrazovanje, karijeru i život, odnosno osposobljavanje pojedinaca za poduzetnički pristup životu. Kao rezultat poduzetničkog obrazovanja ljudi bi trebali djelovati spontano poduzetnički u svim životnim situacijama. Ovaj cilj se ostvaruje raznim treninzima koji imaju naglasak na poduzetničkom procesu i/ili timskom radu i projektnim zadacima, kao dvjema komponentama, karakterističnim za suvremene organizacije.

Treći cilj poduzetničkog obrazovanja odnosi se na pripremanje pojedinaca da postanu poduzetnici, te da upravljaju novim poduzećem. Ovaj cilj ostvaruje se kroz "vježbanje" poduzetništva u simuliranom okruženju, te kroz osiguravanje osnovnih vještina i informacija o tome "kako" pokrenuti i voditi malo poduzeće i "kako" biti poduzetnikom.

Ključne komponente poduzetničkog obrazovanja

Pojava i sve veći broj poduzetničkih programa sa sobom je donio i veliki broj pitanja i problema. Najčešća pitanja poduzetničkog obrazovanja mogu se svesti na sljedeća:

- Što je koncept poduzetničkog obrazovanja?
- Gdje smjestiti poduzetničke programe (prihvaćenost od strane sveučilišta)?
- Kako segmentirati korisnike i definirati njihove potrebe?
- Kako organizirati znanje i koju pedagogiju koristiti?
- Tko treba predavati poduzetništvo?
- Kako evaluirati programe, kako ocjenjivati studente?
- Kako riješiti financiranje poduzetničkih programa?
- Tko su nositelji poduzetničkog obrazovanja?

Navedena pitanja predstavljaju ujedno i okosnicu sadržaja, izvedbe i organizacijskog pozicioniranja poduzetničkog obrazovanja. O odgovorima na ova pitanja ovisi kako će se poduzetničko obrazovanje razvijati, te čime će „garantirati“ dobre rezultate, koji se od svakog obrazovanja očekuju, o čemu uvijek ovisi i legitimnost nekog programa.

Koncept poduzetničkog obrazovanja

Najčešće korišten koncept poduzetničkog obrazovanja je obrazovanje "o", "za" ili "pomoću, posredstvom" poduzetništva.

1. obrazovanje "o" poduzetništvu je pristup koji naglašava bavljenje poduzetništvom kao znanstvenom disciplinom;
2. obrazovanje "za" poduzetništvo ima za cilj pripremiti pojedince za poduzetnički život ili neposredno iskorištavanje prilike kroz kreiranje novog posla ili pothvata;
3. obrazovanje "posredstvom" poduzetništva sugerira da se poduzetništvo može naučiti ili podučavati kroz druge kolegije, kao temeljna kompetencija ugrađena u druge kontekste, ne samo u *management* i biznis.

Potencijalni individualni i organizacijski „korisnici“ poduzetničkog obrazovanja uključuju sve, a ne samo buduće poduzetnike: liječnike u ambulantama i bolnicama, medicinske sestre, ravnatelje škola, nastavnike i učitelje, djelatnike zaposlene u javnim službama, bankare, glumce, glazbenike i druge umjetnike, znanstvenike na sveučilištima, nezaposlene, istraživače, svećenike i crkvu, i brojne druge. Što oni trebaju znati, zašto to trebaju znati i kako ta znanja mogu prilagoditi i razviti prema sebi, kako bi se borili i možda čak i uživali u neizvjesnosti i nesigurnosti su temeljna pitanja kojima bi se trebalo baviti poduzetničko obrazovanje. Na taj način, biti će moguće zaključiti što šira paradigma poduzetništva znači i što može ponuditi.

Gdje smjestiti poduzetničke programe (prihvaćenost od strane sveučilišta)?

Rasprava o legitimizaciji poduzetništva kao znanstvene discipline sve je intenzivnija. Nedostatak konceptualnog okvira najveći je problem u znanstvenom priznavanju poduzetništva. Ipak, danas već postoje brojni dokazi (istraživačke konferencije o poduzetništvu, znanstveni časopisi o poduzetništvu, poduzetničke katedre širom svijeta) da je postignuta legitimnost poduzetništva kao obrazovnog područja, kao i njegova istraživačka legitimnost, ali je potrebna akcija za njegovo institucionaliziranje.

Kako segmentirati korisnike i definirati njihove potrebe?

Rast broja poduzetničkih programa posljedica je rastuće potražnje za poduzetničkim obrazovanjem. Postoje tri izvora potražnje za poduzetničkim programima: vlada, studenti i poslovni sektor.

S obzirom na političku odgovornost za razvoj zemlje, vlada od poduzetničkog obrazovanja očekuje utjecaj na poboljšanje gospodarske situacije u društvu kroz stvaranje novih, inovativnih poslova. Pored stvaranja novih poslova, vladin interes je i jačanje inovativnosti, koja je neodvojivi dio poduzetništva i značajno doprinosi gospodarskom razvoju. Poticanje inovativnog poduzetničkog ponašanja svih pojedinaca u društvu jedan je od važnih ciljeva poduzetničkog obrazovanja. Pored podučavanja za poduzetništvo, važno je podučavati i o poduzetništvu, čime bi se veliki broj javnih službenika osposobio za razumijevanje i upravljanje poduzetničkim procesima u društvu.

Dvije su moguće grupe razloga zašto bi studenti željeli studirati poduzetništvo. Prvo - studenti mogu željeti osnovati i razvijati vlastito poduzeće ili drugo - mogu željeti doći do znanja koja će im biti korisna za snalaženje u uvjetima sve veće nesigurnosti i kompleksnosti u okruženju u kojem žive. Ipak, većina poduzetničkih programa fokusirana je uglavnom na studente *biznisa*, zanemarujući studente ostalih disciplina, što ukazuje na nedostatak posvećivanja pažnje obrazovnim potrebama različitih grupa studenata, odnosno preuskom shvaćanju i definiranju pojmova poduzetništvo i poduzetničko obrazovanje, vezujući ih isključivo uz poslovni sektor (pokretanje, upravljanje i razvijanje poslovnog pothvata).

Treći izvor potražnje za poduzetničkim obrazovanjem je poslovni sektor. Ovdje se od poduzetničkog obrazovanja očekuje stvaranje pojedinaca koji će znati suočavati se i rješavati praktične probleme.

Kako organizirati znanje i koju pedagogiju koristiti?

Najvažnija uloga poduzetničkog obrazovanja je razvijanje poduzetničkih vještina, ponašanja i osobina, koji će pojedincima osigurati snalaženje u uvjetima velike nesigurnosti i kompleksnosti uvjetovane pritiscima globalizacije na društvo, organizaciju i pojedinca.

U stvarnom svijetu, poduzetnici imaju ograničene resurse, ne mogu računati na potpune informacije, pokušavaju razumjeti filtere kroz koje prolaze informacije, prepoznaju skrivene planove u ciljevima drugih ljudi i na temelju procjene donose odluke. Samo neke od informacija koje posjeduju su iz provjerenih izvora, ostatak se prikuplja na različite načine. Pritisak uvijek postoji na brže pronalaženje pravih odgovora, za razliku od rješavanja problema u učionici poslovne škole. Zbog toga, pored sadržaja koji doprinose oblikovanju poduzetničkog ponašanja, potrebna je i odgovarajuća pedagogija.

Pomak iz okruženja poslovne škole prema poduzetničijem fokusu pretpostavlja promjenu u načinu podučavanja, te veću brigu o mogućnosti primjeni stečenog znanja u praksi. Pedagoški izazov je stvoriti okruženje za učenje, koje će osigurati priliku za izgradnjom i vježbanjem poduzetničkog ponašanja, osnaživanjem poduzetničkih osobina i razvojem poduzetničkih vještina. Ovo zahtijeva pažljivu procjenu i odabir između velikog broja mogućih pedagoških pristupa, koji mogu utjecati na razvoj i jačanje specifičnih ponašanja, osobina i vještina.

Osnovni problem u razvoju i primjeni pojedinih pedagoških pristupa je u tome da nisu akademski priznati, te je vrlo važno razviti detaljni konceptualni okvir za pedagogiju poduzetničkog obrazovanja kako bi se tvrdnje kako programi razvijaju određena ponašanja i karakteristike mogle adekvatno braniti i mjeriti.

Tko treba predavati poduzetništvo?

Jedan od problema s kojim se susreću poduzetnički programi na sveučilištima širom svijeta je nedostatak kvalificiranih profesora.

Nedostatak kvalificiranih predavača dovodi do zapošljavanja pojedinaca koji su primarno vezani uz druge, tradicionalne discipline, što rezultira velikim brojem nastavnika bez iskustva u ovom području. Stoga se često naglašava potreba za edukacijom, treningom i razvojem predavača za područje poduzetničkog obrazovanja, ali i za većim profesionalizmom u poduzetničkom obrazovanju.

S obzirom na određeni koncept poduzetničkog obrazovanja, treba razlikovati profesore **za** poduzetništvo od profesora **o** poduzetništvu. Profesori **ZA** poduzetništvo najčešće imaju prethodno poslovno iskustvo, za razliku od profesora **O** poduzetništvu. Ovaj podatak nije iznenađujući, budući da je praktične kolegije (**ZA** poduzetništvo) lakše podučavati ukoliko predavač ima praktično iskustvo, dok kolegije, koji se bave istraživanjem poduzetništva i podučavanjem **O** poduzetništvu kvalitetnije i lakše podučavaju predavači, koji su i istraživači.

Edukacija profesora kritični je element u razvoju uspješnih poduzetničkih programa; profesori trebaju kontinuiranu edukaciju u svojoj karijeri, kako bi bili u stanju pratiti i primjenjivati nove metode podučavanja.

Kako evaluirati programe, kako ocjenjivati studente?

Vrednovanje poduzetničkog obrazovanja je dvoznačno i odnosi se na procjenu učinkovitosti programa, te načine vrednovanja osposobljenosti studenata uključenih u poduzetničko obrazovanje.

Područje evaluacije studenata u poduzetničkim programima priznata je slabost poduzetničkih programa širom svijeta, te se javljaju pritisci u akademskom svijetu za promjenom načina i oblika vrednovanja u odnosu na tradicionalne sisteme ocjenjivanja.

Profesori bi prilikom evaluacije studenata u poduzetničkim programima trebali kombinirati tradicionalne (testovi, eseji i sl.) i suvremene – poduzetničke metode ocjenjivanja (ocjenjivanje studenata od strane drugih studenata, korištenje "živih" slučajeva).

Evaluacija poduzetničkih programa je jedna od najintragantnijih tema istraživanja, s obzirom na raznolikost programa, njihovu definiciju, ciljeve, procese, aktivnosti i rezultate. U literaturi postoji nedostatak istraživanja na ovu temu, ali će potpuno prihvaćanje i akreditacija poduzetničkih programa ovisiti upravo o rješavanju ovog problema.

Kako riješiti financiranje poduzetničkih programa?

S obzirom na istaknuti značaj poduzetničkog obrazovanja, kako za razvoj pojedinca, tako i za ekonomski razvoj okruženja u kojem djeluju, osiguravanje financijskih sredstava za organizaciju i provođenje poduzetničkih programa trebala bi biti odgovornost nositelja potražnje za ovim programima (država, poslovna zajednica, studenti).

Većina poduzetničkih programa u Europi je financirana od strane države, dok je u SAD prisutnost drugih izvora financiranja puno veća. Europi nedostaje alternativnih izvora financiranja, ali i znanja o takvim mogućnostima. Sami poduzetnički programi, kroz povezivanje sa drugim aktivnostima kao npr. pokretanje inkubatora ili drugih infrastruktura, mogu biti izvor dodatnih prihoda visokoškolske institucije, što može biti motiv više (ali ne i jedini motiv) za njihovo pokretanje. Primjer Hunter Center for Entrepreneurship, pri Strathclyde University u Glasgou u Velikoj Britaniji je impresivan: škotski poduzetnik Tom Hunter je 1996. godine donirao 5 milijuna funti Strathclyde University za osnivanje poduzetničkog centra. Hunter Centar za poduzetništvo danas je jedan od najpoznatijih poduzetničkih centara u Europi, a Strathclyde University jedno od pionira u pokretanju poduzetničkih programa.

Tko su nositelji poduzetničkog obrazovanja?

Većina poduzetničkih programa u svijetu nastala je u poslovnim školama (ekonomskim fakultetima, unutar sveučilišta). Međutim, pitanje je koliko poslovne škole (ekonomski fakulteti) mogu biti nositelji razvoja poduzetničkog obrazovanja, s obzirom na njihov fokus na velika i srednje velika poduzeća, te analitičko rješavanje problema i nesklonost preuzimanju rizika.

Sve češće se javljaju razmišljanja kako je logično mjesto za smještanje poduzetničkih programa i razvoj poduzetničkog obrazovanja upravo sveučilište, a ne neki od njegovih dijelova.

Smještanje poduzetničkih programa unutar sveučilišta ima niz prednosti i nedostataka. Prednosti su u tradiciji, ali i izloženosti pritisku za promjene. Sveučilišta su tradicionalne institucije za stvaranje i diseminaciju novih znanja. Ona osiguravaju pristup širokom spektru znanja, imaju potencijal za privlačenjem znanstvenika, ali i praktičara, te imaju iskustvo u obrazovanju budućih znanstvenika, što je vrlo važno za razvoj poduzetništva kao znanstvene discipline. Sve je više i pritisaka na sveučilište za konkretnim doprinosom gospodarskom razvoju zajednice u kojoj sveučilište djeluje, a poduzetnički program može biti pokretačka snaga za pragmatičnom institucionalnom promjenom, te ga čini važnom komponentom modernog sveučilišta.

Osnovni nedostaci sveučilišta su njegova birokratiziranost, raširenost unutrašnjih političkih sukoba, nespremnost na prihvaćanje novog i vrlo spora promjena. Tradicionalna sveučilišta predstavljaju barijeru za razvoj poduzetničkog obrazovanja, jer onemogućavaju inter-disciplinarnost, ne integriraju teoriju i praksu, ne vode brigu o odnosima sa *stakeholderima* itd, te je stoga njihova transformacija neminovna. Kako bi sveučilišta bila nositelj poduzetničkog obrazovanja ona moraju postati učeće organizacije, otvorene za učenje na svim razinama i iz svih izvora. Ona trebaju prestati biti "*ivory tower*" baveći se samo istraživanjem i podučavanjem, nego se trebaju zanimati za integraciju i relevantnost znanja, što zahtijeva čvršće povezivanje sa zajednicom i sposobnost učenja od zajednice. Stvaranje poduzetničkog sveučilišta postalo je sastavni dio diskusije o kreiranju politika za razvoj sveučilišta.

Zaključak

Obrazovanje za poduzetništvo treba osposobiti mlade ljude za snalaženje u nesigurnom i kompleksnom okruženju. Oni moraju naučiti kako definirati probleme, te kako stvarati rješenja. Obrazovanje za poduzetništvo treba se usmjeriti na različite aspekte nesigurnosti i kompleksnosti za različite pojedince i izvan poslovnog konteksta.

Postoji gotovo opće slaganje da se poduzetništvo temeljno bavi načinima na koji pojedinci i organizacije kreiraju i implementiraju nove ideje i načine obavljanja posla, ostvarujući proaktivni odnos s okruženjem, te na taj način izazivaju promjene, koje uključuju različite stupnjeve nesigurnosti i kompleksnosti. Zbog toga, najvažnija uloga poduzetničkog obrazovanja je razvijanje poduzetničkih vještina, ponašanja i osobina, koji će pojedincima osigurati snalaženje u uvjetima velike nesigurnosti i kompleksnosti uvjetovane pritiscima globalizacije na društvo, organizaciju i pojedinca.

Kompetencije identificiranja problema, njihovog rješavanja i razmjena ideja predstavljaju okosnicu poduzetničkog obrazovanja i mnogi se slažu da tradicionalno poslovno obrazovanje koje nude poslovne škole treba zamijeniti poduzetničkim, jer poduzetničko obrazovanje naglašava imaginaciju, kreativnost i preuzimanje rizika, a tradicionalne poslovne škole su više okrenute kvantitativnim tehnikama upravljanja i odlučivanja, na račun kreativnih vještina.

U znanstvenim diskusijama kao najprirodnije mjesto za razvoj poduzetničkog obrazovanja ističu se sveučilišta. U skladu s tim, širom svijeta prisutan je veliki politički pritisak za promjenom sveučilišta, te podrška za razvojem nove uloge sveučilišta gdje će sveučilišta prihvatiti veću odgovornost za tehnološki, ekonomski i društveni razvoj i rast. Rastuća potražnja za znanjima i vještinama koje nudi poduzetničko obrazovanje vodi ka transformaciji tradicionalnog sveučilišta u poduzetničko.

Na temelju izučavanja ključnih pitanja, trendova i smjernica razvoja poduzetničkog obrazovanja, mogu se identificirati sljedeće preporuke:

Preporuka 1: stvaranje konsenzusa među nositeljima poduzetničkog obrazovanja oko širokog shvaćanja uloge poduzetničkog obrazovanja – ne isključivo vezanog uz malo poduzeće, već važnog za povećanje kapaciteta pojedinaca i organizacija za suočavanje s nesigurnim i kompleksnim okruženjem u kojem djeluju;

Preporuka 2: izgradnja poduzetničkih obrazovnih programa koji će osposobiti pojedince za poduzetnički pristup životu, odnosno preuzimanje odgovornosti za svoju karijeru, obrazovanje i dr.;

Preporuka 3: ugradnja poduzetništva kao temeljne kompetencije u druge kontekste i obrazovne programe, ne samo one vezane uz *management* i *biznis*;

Preporuka 4: prihvaćanje legitimnosti poduzetništva kao obrazovnog područja i znanstvene discipline;

Preporuka 5: Ministarstava, vladine i obrazovne institucije trebaju preuzeti aktivnu ulogu u razvijanju širokog razumijevanja uloge poduzetnika i poduzetništva u gospodarstva i društva općenito;

Preporuka 6: inicijativa i podrška Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta za razvoj detaljnog pedagoškog okvira za poduzetničko obrazovanje na različitim razinama obrazovanja;

Preporuka 7: profesionalizacija uloge predavača u poduzetničkom obrazovanju kroz kontinuiranu edukaciju, trening i razvoj predavača radi praćenja i primjene novih metoda podučavanja;

Preporuka 8: uvođenje / legitimizacija statusa predavača iz prakse – profesora ZA poduzetništvo s prethodnim poslovnim iskustvom;

Preporuka 9: apeliranje na primjenu novih sustava vrednovanja u programima poduzetničkog obrazovanja koji kombiniraju tradicionalne i suvremene metode ocjenjivanja;

Preporuka 10: jače povezivanje sveučilišta sa zajednicom i razvijanje kapaciteta suradnje i učenja od zajednice.

CEPOR – Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva je neovisni policy centar koji se bavi problematikom malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj. CEPOR je osnovan 2001. godine na temelju sporazuma između Vlade Republike Hrvatske i Instituta Otvoreno društvo Hrvatska. Institucionalni osnivači CEPORa su: Ekonomski institut Zagreb, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku - Ekonomski fakultet u Osijeku, Institut za međunarodne odnose Zagreb, Hrvatska gospodarska komora, Hrvatska obrtnička komora, REDEA Razvojna agencija Međimurje – Čakovec, IDA Istarska razvojna agencija – Pula, Centar za poduzetništvo Osijek, Institut Otvoreno društvo Hrvatska i UHIPP Udruga hrvatskih institucija za poticanje poduzetništva.

Misija CEPORa je utjecati na javno-političko okruženje naglašavajući ulogu poduzetništva, te malih i srednjih poduzeća na razvoj gospodarstva Hrvatske. CEPOR želi doprinijeti oblikovanju poduzetničke kulture, te stvaranju stimulativnog institucionalnog i regulatornog okvira za poduzetničko djelovanje.